Viisteist aastat ehte- ja sepatööd Viljandi kultuuriakadeemias

Eilve Manglus
Metallitöö eriala juht ja õppejõud

Sissejuhatus

Käesolevas kirjutises annan ülevaate Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia pärandtehnoloogia õppekava metallitöö eriala (varasemalt rahvusliku käsitöö osakonna rahvusliku metallitöö õppekava) kujunemisest ning arengust läbi erialajuhi ja õppejõu pilgu. Ülevaade põhineb autori isiklikel mälestustel, eriala töödokumentidel, vestlustel, erinevates situatsioonides kuuldud meenutustel, mille puhul ei ole tagantjärele võimalik kirja panna, kes, mida ja millal on rääkinud neist aegadest, mil ma ise veel erialaga seotud ei olnud.

Metallitöö erialal koolitatakse ehte- ja sepatöö valdkonna erialaspetsialiste. Lisaks erialastele käelistele oskustele ja uute esemete loomise võimekusele omavad eriala lõpetanud teadmisi ajaloolisest metallitööst ja -tehnikatest, on õppinud üldisi kunstiaineid, tunnevad esemete konserveerimise, restaureerimise ja koopiate valmistamise eetikat ja tööpõhimõtteid.

Peamegi oma tugevuseks ja eripäraks just erialase uurimistöö läbiviimise kohustust kõigil üliõpilastel, samuti õppimist läbi laiapõhjalise tehnoloogiate omandamise. Üliõpilased tutvuvad alguses nii ehte- ja sepatöö kui ka lehtmetallist vormide valmistamise, kohrutamise ja lukksepatööga ning juba teiseks kursuseks spetsialiseeruvad kitsamalt ehte- või sepatööle. Käsitleme muidugi ka nüüdisaegseid tehnoloogiaid ja seadmeid, mille valdamine kuulub tänapäeval hästi hakkama saava pärandtehnoloogi oskustepagasi hulka. Kolmandal õppeaastal valmib erialaspetsiifiline uurimuslik seminaritöö ning neljandal aastal lõpeb õpe loovpraktilise lõputöö valmimisega.

Metallitöö eriala üliõpilasi on viieteist aasta jooksul õpetanud üle saja erineva õppejõu ja meistri. Kõik nad on väärt südamest suurt tänu panustatud aja, teadmiste ja oskuste eest. Sagedasemad juhendajad on olnud Anni Kagovere, Annika Koitmäe-Pihl, Ave Matsin, Eesi Rosenberg, Egge Edussaar-Harak, Ene Trallmann, Evar Riitsar, Gunnar Vares, Harvi Varkki, Indrek Jets, Jana Hint, Katri Smitt, Kersti Rattus, Ketli Tiitsar, Kristi Paap, Laur Pihel, Maarit Mälgi, Mare Mikoff, Meelis Remmel, Monika Hint, Peeter Reeman, Ragnar Saage, Sandra Urvak, Toomas Mägi ja paljud teised oma ala professionaalid. Lisaks

Manglus, Eilve 2026. Viisteist aastat ehte- ja sepatööd Viljandi kultuuriakadeemias. – Pihtide vahel. Studia Vernacula 18, 14–29.

Foto 1. Metallitöö eriala üliõpilaste tööd hindamistel augustis 2021. *Foto Mart Reino*.

tavapärasele õppetööle oleme korraldanud meistriklasse ja suuremaid praktikaid, nagu näiteks malmivalu Christian Benefieli juhendamisel (2015), peenkohrutuse erikursused Marita Lumi eestvedamisel (2015–2016), sepatöö praktika Lätis Janis Niemansi juures (2014), rauasulatused Ragnar Saage juhendusel, mütoloogiaainesel vahavormide voolimise praktikad Indrek Jetsiga, graveerimise praktika Olav Surva (2025) ja kiviistutuse praktika Sandra Savelli juhendamisel (2025). Oleme teinud koostööd Eesti Kunstiakadeemiaga, osaledes

Foto 2. Malmivalu meistriklass Christian Benefieli juhendamisel, 2015. *Foto Tõnis Luik*.

Foto 3. Niello kursus metallikeskuses Adolfas Šaulysega, 2020. *Foto Jaanus Vaabla.*

nende korraldatud tehnoloogiakursustel ja võttes ka ise üliõpilasi väljastpoolt vastu. Aastate jooksul on meie üliõpilased külastanud mitmeid erinevaid metallitööettevõtteid, ehtekunstnikke, sepikodasid ning paljud üliõpilased on valinud praktikatee ettevõtjate ja meistrite juures.

Metallitöö erialal alustas 2025. aasta sügisel 8. lend üliõpilasi ja selleks ajaks on meil 41 lõpetanut, kellest ligi 30 töötab erialases valdkonnas või on jäänud erialaga seotuks. Vastuvõtt erialale toimub üle kahe aasta.

Eriala asutamine

Metallitöö eriala alguseks peetakse 2011. aastat, mil võeti vastu esimene lend üliõpilasi ning toona oli selle nimetus „rahvusliku metallitöö õppekava". Õppekava sündis rahvusliku käsitöö osakonna kolmanda erialana selleks ajaks juba tugevalt tiibu sirutanud tekstiili (alates 2003) ja natukene värskema ehituse eriala (avatud 2005) kõrvale. Meie kõigi eelkäijaks on 1994–2003 tegutsenud talukujunduse ja rahvusliku käsitöö õppekava Anu Raua juhtimisel, keda võib pidada kõigi õppekavade mõtte hoidjaks ja pärandajaks. Ave Matsin, praegune pärandtehnoloogia õppekava juht, alustas kultuuriakadeemias tööd 2001. aastal. Tegutseti idee nimel, et õppekava võiks hõlmata kõiki olulisemaid Eesti traditsioonilise käsitöö tehnikaid, oskusi, materjale.[1] Üheks uue, rahvusliku metallitöö õppekava idee algeks oligi traditsioonilise ehituskunsti praktikast lähtuv tööriistade valmistamine ning traditsioonilise ehtekunsti oskuste ellu äratamine tekstiili õppekava kõrvale, aga kindlasti ka vajadus taasäratada mitmeid juba unustuse hõlma vajuvaid metallitöö valdkondi, mille valdajaist oli Eestis järel vaid üksikuid meistreid.

Kui ehituse õppekava sündis puhtalt asjaosaliste entusiasmist, siis metallitöö õppekava väljatöötamiseks saadi kasutada Euroopa Sotsiaalfondi Pärtli (*Pärandtehnoloogiate rakenduskeskuse väljaarendamine – toim*) projekti toetust, mis võimaldas erinevaid erialasid ja õppekavu kultuuriakadeemias edendada eesmärgiga tõsta kooli koostöövõimekust ettevõtetega. Kaasati erialasel väljal tegutsevaid spetsialiste ja asutusi, ehtekunstnikke, metallikunstnikke, seppi, meistreid. Loodi õppekava, mis spetsialiseeruks

1 Autori vestlus Ave Matsiniga novembris 2025.

traditsioonilise metallikäsitöö valdkondlikule tootearendusele ja loovettevõtlusele ning koheselt alustati koostööd ja sünkroonset arenemist Viljandimaa Loomemajanduskeskusega (algselt Loomeinkubaator).[2]

Metallitöö eriala arendamisel olid esialgu eestvedajad Ave Matsin ja akadeemia kommunikatsiooni- ja projektijuht Signe Susi ning sisulise poole pealt kaasus ehtekunstnik ja kunstide doktor Kärt Summatavet (aastani 2012). Mõistagi oli mahuka õppekava loomise taga hulk kaasamõtlejaid, meistreid ja metallikunstnikke – Kirsti Tuum, Kristjan Sisa, Mart Reino, Mikk Freiberg, Maiu Mooses ja paljud teised erialaspetsialistid, kes suuremal või väiksemal määral erinevate õppeainete väljatöötamisele kaasa aitasid ning ühtlasi õppeaineid juhendama asusid. Kui alul oli suur osa õppejõude Eesti Kunstiakadeemia taustaga, siis praeguseks on muutunud meie oma õppekava lõpetanute osakaal üsna suureks.

Esimestel aastatel täitis programmijuhi kohustusi Kirsti Tuum ning 2014. aastast teeb seda Eilve Manglus. Põhikohaliste õppejõududena on lisaks eelpool mainitutele hiljem kaasunud Väino Niitvägi ja Indrek Ikkonen ning töökodade meistrite kohustusi täidavad vilistlased Tõnis Luik ja Gert Evert.

Foto 4. Rahvusliku metallitöö I lennu üliõpilased ja õppejõud, 2015. Vasakult: Siim Otsa, Mikk Freiberg, Kristiina Tigasing, Tõnis Luik, Eilve Manglus, Väino Niitvägi, Margit Keeman, Heikki Saabas, Mart Reino. *Foto Pille Kannimäe*.

2 Autori vestlus Ave Matsiniga novembris 2025.

Õppekava arendamine

2016. aastast koondusid rahvusliku käsitöö osakonna rahvusliku tekstiili, ehituse ja metallitöö õppekavad ühtse pärandtehnoloogia õppekava alla. Hiljem kadus nimetusest sõna „rahvuslik“. Uue erialana lisandus pärandtehnoloogia õppekavasse 2023. aastal ringtehnoloogia.

Foto 5. Esimese kursuse õpipoisiks löömine 2024. aastal Vilma hoovis. *Foto Eilve Manglus*.

Eriala nimetus on mitmel korral muutunud, kuid see ei ole otseseid sisulisi muudatusi kaasa toonud. Kõik arendamised on toimunud lähtuvalt meie enda vajadusest pakkuda sobivamaid õppetöö vorme erialast huvitatuile, arvestades olemasolevate materiaalsete ja tehniliste tingimuste ning töökodade võimekusega. Õppekava peab olema pidevalt ajakohane.

2011. aastal oli olemas vaba nišš õppekavale, kus kõrghariduse tasemel õpetataks süvitsi traditsioonilisi metallitöö oskusi koos sinna juurde kuuluvate taustateadmistega, erialase uurimistööga. Samuti vajas elushoidmist unustuse hõlma vajuma kippuv metallvormitöö (metallilehest haamrite ja alasite abil käsitsi õõnesvormide väljalöömine ning kohrutamine). Lähima sarnase, traditsioonilise metallitöö oskuste, ajalooliste tehnoloogiate ja

Foto 6. Esimese kursuse õpipoisiks löömine 2024. aastal Vilma hoovis, kõigi üliõpilaste ühise käejäljendi valamine messingusse. *Foto Eilve Manglus*.

esemeuurimusega tegeleva õppekava leiame Norrast, Raulandis asuvast Edela-Norra Ülikooli kampusest.

Alustasime õppetööd päevaõppega. Esimestel lendudel oli sisseastujate arv küllalt suur (vastuvõtukonkurss oli esimesel lennul 1,9 ja teisel lennul 1,2 inimest kohale). Esialgsed ambitsioonid olid märkimisväärsed – õppekava avati kuue spetsialiseerumismooduliga, milleks olid ehte-, sepa- ja metallvormitöö ning muuseumitöötaja, käsitööettevõtja ja kujundaja. Tagasi vaadates oli õppekava ideaalilähedane. 2015. aastal aga tuli juba endal veidi tiibu kärpida, et oleks turvalisem ja julgem edasi liikuda. Liiga väikeste õppegruppide vältimiseks jäi alles neli spetsialiseerumist: ehte- ja sepatöö ning muuseumitöötaja ja loovettevõtja. Vormi- ja kujundaja valikmoodulitest said olulisemad ained kõigile õppuritele kohustuslikeks.

Samal ajal tekitas eriala üha laiemat uudishimu inimeste hulgas, kes soovisid õppida põhitöö kõrvalt, otsisid uusi väljakutseid või vajasid erialast kõrgharidust koos kaasnevate oskustega enesetäienduseks. Juba 2017. aastal võtsime vastu esimesed sessioonõppe üliõpilased. Väljakutse oli ja on jätkuvalt üsna suur, sest sessioonõpe on väga kompaktselt lühikestele õpiperioodidele jaotuv õpe, kus töö toimub intensiivselt, eeldab juhendajatelt ülihoolikat ettevalmistust ja õppuritelt suurt võimekust ja tahet iseseisvalt töötada.

Üldisest statistikast lähtuvalt oli oodata päevaõppesse sisseastujate arvu langust ja nii ka läks. Alates 2023. aastast olime sunnitud eriala püsimiseks jätkama ainult sessioonõppe vormis. Ometi on meie sisseastujate hulgas praegugi esindatud nii värsked gümnaasiumilõpetanud kui ka juba teist kõrgharidust või eriala omandavad kogemustega õppurid. Sessioonõppele üleminek on ilmselt end praegu õigustanud – 2025. aastal oli vastuvõtukonkursi suuruseks 2,6 üliõpilast ühele kohale.

Oleme pidevalt jälginud meie üliõpilaste ja vilistlaste tagasisidet ning saanud aru, et sessioonõppe suurimad raskused on tehnoloogiate ja käeliste oskuste omandamine pea kaks korda väiksema juhendatavate tundide arvu juures kui päevaõppes ning ajaplaneerimine muu tegevuse kõrvalt. Meie erialal ei saa esimestel aastatel eeldada suures mahus iseseisvat tööd isiklike töökodade ja vajalike oskuste puudumise tõttu. Võimaldamaks siiski süvitsi teadmisi ja oskusi omandada, oleme veidi vähendanud erinevate tehnoloogiate või teemade õpetamise arvukust ning lõiminud erialased praktikad põhiainetes õpitu jätkamiseks. Mõistagi ei sünni ükski ehte- või sepatöö meister koolipingist püsti tõustes, vaid see eeldab sihikindlat ja aastatepikkust tööd.

Igasuguse arendustegevuse puhul on oluline, et meie üle kahe aasta vastuvõtuga õppekavas igal lennul oleks kõigis spetsialiseerumismoodulites piisavalt tagasisidet üliõpilastelt ning oma õppetöö läbiviimise analüüsi ja arendamise võimekus juhendajatel.

Foto 7. Sessioonõppe üliõpilased loovad unikaalehteks kavandeid, 2022. *Foto Eilve Manglus*.

Töökojad

Eriala alguses, 2011. aasta septembris ei olnud meil veel täielikult sisustatud töökodasid, kuid lootus ja kindlus vajaliku inventari kohalejõudmiseks oli juba käegakatsutav. Erialast õppetööd alustati samal aastal ehitatud, ent üsna tühjades SA Viljandimaa Loomeinkubaatori Männimäe Viljandi Metalli AS-i ruumides asuvas metallikojas, mis oli meile erialaseks praktikabaasiks ehk peamiseks töökohaks. Õppeaasta algus ja värsked üliõpilased ei küsinud, kas hankega soetatud sisustus on kohal või mitte, kuidagi tuli alustada – õppejõud ja meistrid otsisid puupakud vormitööks, meisterdati ajutised koolipinkidele kinnitatavad kullassepalauad ja laenutati kokku vajaminevad käsitööriistad. Õige varsti jõudis kohale inkubaatori soetatud esinduslik tööriista- ja masinapark. Kindlasti oli see üks paremaid töökodasid metallikäsitöö oskuste omandamiseks ja erialase loomeettevõtluse arendamiseks toonases Eestis.[3]

Foto 8. Üliõpilane Margit Keeman töötamas improviseeritud töökojas metallikeskuses 2011. aastal. *Foto Mart Reino*.

3 Autori vestlus Tõnis Luigega jaanuaris 2026.

Sepatööd õpiti esialgu Olustvere mõisa juurde kuuluvas sepikojas. Juba esimese aasta jooksul sisustati väike, kuni kuuele õppurile sobiv sepikoda kultuuriakadeemiale kuulunud Vilma õppekompleksi hoovis. Kunsti- ja teooriaaineteks on siiani osaliselt kasutuses kultuuriakadeemia peamaja ruumid.

Foto 9. Tõnis Luik ja Kristiina Tigasing töötamas improviseeritud töökojas metallikeskuses 2011. *Foto Mart Reino*.

Algusaastail kulus üliõpilastel kesklinna ja Männimäe õppehoonete vahel liikumiseks üsna palju aega. Teada oli seegi, mitu sammu ühest majast teise jõudmiseks keskmiselt kulub ning ilmselt olid enamikul linnaliinibusside sõidugraafikud pähe õpitud. 2014. aastal avati Turu tänaval endises Vilma tehases uus õppehoone ning esialgu kolisid sinna käsitöö osakonna tugitöötajad ja akadeemiline personal oma tööruumidega, ka mõned õppeklassides läbiviidavad loengu- ja kunstiained. 2021. aastaks ilmnes, et raskustes Viljandimaa Loomemajanduskeskus niisugusel kujul enam eksisteerida ei saa ning sihtasutuse nõukogu otsustas anda tekstiili- ja metallikeskuse seadmed rendile Tartu Ülikoolile pärandtehnoloogia jt õppekavade tarbeks. Meie jaoks tähendas see kõigi pärandtehnoloogia õppekava erialade kokkukolimist samasse kesklinna Vilma õppekompleksi.

Metallikeskuse teisaldamiseks moodustasime haldusdirektor Reevo Maidla eestvedamisel koos õppejõudude ja meistritega töörühma, joonistasime tahvlile olemasolevate vabade õpperuumide plaanid ning paigutasime erinevad seadmed, tööriistad ja mööbli uutesse, kohati ka väiksematele ja rohkem liigendatud pindadele laiali. Pisut hullumeelsena näiva ettevõtmise suhtes oli kahtlusi kindlasti palju, aga suutsime neid tagasi hoida ja konstruktiivselt kaalutledes lahendada. Mõtlesime läbi ruumides liikumise plaani, töökohtade ohutuse ning arvestasime, et vajaduspõhiselt tuleb tulevikus töökodasid täiendada või muuta. Väiksemate ruumide kasutuselevõtt oli kindlasti positiivne metallitööde teostamisel tekkiva müra hajutamiseks. Kolimisel osalesid ka meie oma üliõpilased ja õppejõud. Kindlasti oli see meile kõigile kustumatu mälestus, tekitades nii vajalikku kokkukuuluvustunnet, andes töökoja sisustamise kogemust ning erisuguse planeerimise juures sõna sekka ütlemise võimalust. Mõned aastad hiljem võime julgelt nentida, et

Foto 10. Ehtevalmistamise kursus metallikeskuse peentööruumis. *Foto Eilve Manglus*.

oleme suutnud sisustada hubased, võimalusterohked ja professionaalsed töökojad, saanud neid tasapisi ka uuendada ning mis peamine – tänu ühessamas asupaigas olevatele töökodadele puutuvad kõik pärandtehnoloogia üliõpilased ja õppejõud omavahel rohkem kokku. Vilma maja elab.

2026. aastal asub Vilma peamajas suur 12-kohaline kullassepatöökoda ja väiksem 6-kohaline emailimis- ja peentöökoda, ruumid elektrokeemiaks, kivilihvimiseks ja poleerimiseks. Nende töökodade eest vastutab meister Gert Evert. Hoovimajas on meister Tõnis Luige hoole all vormi-, valu- ja lukksepakojad ning eraldiseisev sepikoda. Võimalusi tööd teha on heldelt ja suuremad või väiksemad arendustegevused toimuvad samuti pidevalt. Ajuti, kui tekib kahtlusi, kas meil on ikka kõik hästi, on hea külastada teisi koole ja töökodasid ning tõdeda, et jah, meil on paljuski isegi tänapäevasem ja võimalusterohkem kui mujal.

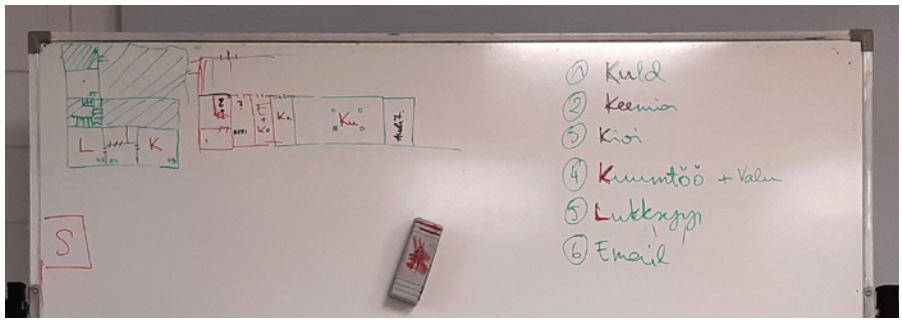

Foto 11. Töökodade kolimine Reinu teelt Vilma hoonesse. Ruumide jaotamise eskiis. *Foto Eilve Manglus*.

Eks ole ju tegelikult nii, et hea töökoda ei pea olema kallite seadmetega sisustatud. See peab olema õdus ja inspireeriv keskkond, kus tekib küünarnukitunne kaaslastega, kus tahetakse olla, keskenduda, tegutseda. Hea töökoda hoiab end ise korras, sest see on nagu teine kodu.

Töötoad ja näitused

Spetsiifilise ja vähetuntud valdkonnana peab kogu pärandtehnoloogia õppekava jõuliselt panustama silmapaistvuse suurendamiseks, „pildis" olemiseks. Lisaks kultuuriakadeemia ühtselt korraldatud turundustegevusele on meie enda oluliseks panuseks näitused, õppejõudude ja üliõpilaste läbiviidavad töötoad ning eriala tutvustavad loengud. Oleme ehte- ja sepatööd esitlenud meie külalistele, käinud ise koolides ja avalikel üritustel. Töötube on tulnud läbi viia nii sise- kui välistingimustes, tuulte ja tormidega, päikeselõõsas ja sumedas suveöös. Viljandi Folk, Hansapäevad, jõulu- ja käsitööturud, Mardilaadad, laulupidu Tallinnas on vaid väike meenutus sellest, kuhu me oma portatiivsed kullassepalauad või ääsidalasid läbi aegade üles oleme seadnud. Parema reklaamina kui ükski trükis või müügilett toimib just vahetu tutvumine meistri tööga ja otsene suhtlus erialainimestega. Üliõpilastel on töötoad võimaluseks läbida esituspraktikat ning igast lennust tõuseb esile säravamaid tähti, keda hiljemgi pikematele koolitustele metallitööd õpetama kutsutakse.

Foto 12. Üliõpilane Marlin Kohtring hoiab rauda kuumas Vilma sepikoja ääsis, 2022. *Foto Eilve Manglus.*

Foto 13. Üliõpilane Joel-Endrek Pärnpuu sepistab rauast alasit Vilma sepikojas, 2022. *Foto Eilve Manglus.*

Foto 14. Filigraanikursus vilistlase ja õppejõu Indrek Ikkoneni juhendamisel, 2022.
Foto Eilve Manglus.

Võimalusel võtame vastu erinevaid näituste kutseid sõltumata nende kutsujate asukohast või suurusest – kui näitusel tekib kasvõi ühel inimesel metallitöö vastu sügavam äratundmine ja huvi, siis oleme juba võitnud. Nii oleme läkitanud üle Eesti väiksemaid vitriininäitusi, aga loonud ka suurema spetsiaalse ja ühtse kontseptsiooniga väljapanekuid muuseumites, galeriides, raamatukogudes, koolides. Muidugi on sama oluline üliõpilaste töid näidata kultuuriakadeemia kodulinnas Viljandis. Justkui aruandluseks linnarahvale, enese tutvustamiseks ja miks mitte ka uhkustamiseks ja linna külastavates turistides huvi tekitamiseks kultuuriakadeemia vastu. Meie tööd on jõudnud Viljandi Muuseumisse, Viljandi vanasse veetorni, Viljandi Linnaraamatukokku, Viljandi Pärimusmuusika Aita ja ikka meie oma akadeemia näitusepindadele.

Üheks suuremaks ja rohkem tähelepanu saanud näituseks oli „Taevavõlv" aastal 2016, mille kureeris meie külalisõppejõud ehtekunstnik Marita Lumi. Oleme talle lõputult tänulikud kogu õhina ja ennastsalgava organiseerimistöö eest, mis kindlasti nii üliõpilasi kui ka õppejõude inspireeris, julgustas ja kõigile enesekindlust lisas. Näituse korraldanud meeskond oli muidugi suurem, aktiivselt ja vabatahtlikult kaasus üle kolmekümne inimese. Näituse rändavaks galeriiks sai suur sinine merekonteiner ning esimeseks maabumispaigaks Viljandi Laidoneri plats suvise pärimusmuusika festivali toimumise ajal. Konteiner kaeti seest tumeda kangaga ning LED-tulukeste abil loodi kosmoseõhkkond. Paindvineerist ja pleksiklaasist meisterdatud illuminaatoreid meenutavatesse vitriinidesse panime kokku galaktikate järgi nimetused saanud maailmad – temaatiliselt nii meie üliõpilaste, vilistlaste kui ka õppejõudude tööd. Kõrvuti olid üliõpilaste ehted, sepised, vormitööd, erinevad tehnoloogilised eksperimendid objektidena ja tunnustatud ehtekunstnike kaasaegne loome, lisaks noameistrite töid, vorme, sepiseid ning traditsioonilisi etnograafilisest ja arheoloogilisest ainesest inspireeritud esemeid. See taevavõlv andis külluslikku ülevaate meie tegemistest ning rändas merekonteineris edasi Tartu kesklinna ja hiljem veidi ümberehitatult Tallinnasse Heliose kinno disainiööle.

Erialastest uurimistöödest

Õpiaja tähtsaim uurimistöö ehk seminaritöö valmib 3. kursuse lõpuks. Ettevalmistus selleks algab juba 1. aastal üldainetes uurimistöö kirjutamise põhitõdede õppimisega, misjärel asutakse 2. kursusel teemat täpsustama ning materjali koguma. Teema valikul lähtutakse eelkõige isiklikust uurimishuvist, vajadusest nii iseenda kui metallikäsitöö kogukonna jaoks mõnd teemat süvitsi uurida või koguda taustateadmisi oma tulevaste tööde teostamiseks. Hõlmatud on nii etnograafia kui ka arheoloogia, ehtevalmistamise ja sepatöö oskused, lähiajalugu ja meistriuurimus, samuti metallitöö inspiratsioonilallikad ning õpetamine. Sõltuvalt üliõpilase varasemast uurimiskogemusest on tööd väga erineva raskusastmega, kuid metallikäsitöö ajaloo jaoks on kõik kirjapandu oluline, ilmse kõrge väärtusega. Praeguseks on esimesel kuuel lennul valmis kirjutatud 44 seminaritööd, mis on avalikult kättesaadavad kultuuriakadeemia raamatukogus, hilisemad ka digitaalselt. Seminaritööde teemasid liigitades võiks laiemalt välja tuua etnograafilised uurimused ehete ja sepiste vallas, meistrite kujunemislugu ja loomingut käsitlevad tööd, arheoloogiliste esemete, tehnoloogiate, ehete ja sepiste tüüpide ning eripärade uurimused nii materjalist, tehnoloogiast kui ka nende taustast või temaatikast lähtuvalt.

Meie üliõpilaste tööde eripäraseks väärtuseks ajaloolaste, arheoloogide või etnograafide uurimuste kõrval on see, et nad valdavad ise metalli kui materjali, tunnevad selle omadusi ja oskavad tuvastada ning kirjeldada kasutatud tehnoloogiaid. Tõenäoliselt kõige keerukamateks väljakutseteks on üliõpilastele arheoloogiliste leidude põhjal vanemate ehete ja sepiste uurimine, sest enamasti tuleb selle käigus selgeks teha laiem ajalooline taust ja leida sobivad uurimismeetodid. Nii-öelda käegakatsutavad ehk igapäevases metallitöös praktiliselt tehtu või töökeskkonnaga seonduvad teemad on kõige populaarsemad. Nii on sepatööst uuritud väliääse, varikatuseid, aiaväravaid, hauatähiseid ja -piirdeid, kirveste, liimeistrite (palgikoormisnugade) ja lukkude valmistamist ning erinevaid sepatöö tehnoloogiaid. Ehete valmistamisega seotud teemadel pakuvad alati huvi eri tüüpi ehete, nii etnograafiliste kui vanemate, levik ja teostusviisid – tinulised, rinnakeed, luunula- ja paaterripatsid, eri tüüpi sõled, preesid, sõrmused,

Foto 15. Vaade näitusele „Taevavõlv“ Tartus, 2016. *Foto Heikki Leis.*

Foto 16. Praktikumide hindamised ajal, kui koroonapandeemia tõttu pidid üliõpilased saatma tööd kooli, kus õppejõud neid üle vaadata ja hinnata said. Jaanuar 2021. Vasakult: Mart Reino, Ketli Tiitsar, Mikk Freiberg, Indrek Ikkonen, Kirsti Tuum, Eilve Manglus, Väino Niitvägi. *Foto aegvõte Eilve Mangluse ülesseatud kaamerast.*

krõllid. Ehtevalmistamise ja kaunistamise tehnoloogiatest on tähelepanu leidnud näiteks filigraan, kuldamine, email, metallivalu, paatina, *mokume gane* jpm. Oluliseks uurimisteemaks on ka lähiajalugu, kaasaegsete meistrite töö, nende töökodade ja töökogemuse, loomingu ning kujunemise kirjapanemine.

Lõputööd on enamasti loov-praktilised, kuid on valminud ka tehnoloogia uurimusi ja katsetusi, rekonstruktsioone ja koopiaid. Töid on kaitstud esimeses kuues lennus 41. Lõputöö kaalukaks osaks on praktiline töö. Seda toetab kirjalik osa, hõlmates endas loomeprotsessi kirjeldust kui ka avades töö tausta ajaloos, teoorias või tehnoloogiate kirjelduste kaudu. Tihti on lõputöö seminaritöö teemaga seotud või seda jätkav. Lõputööde kirjalikud osad on lugemiseks saadaval Tartu Ülikooli digitaalarhiivis ADA.

Enim on lõputöödeks tehtud erinevat liiki ehteid ja ehtekomplekte, mille inspiratsiooniallikaks on nii muinas- kui etnograafilised ehted, Eesti ja laiemalt soome-ugri mütoloogia, pärimus, aga ka erinevad tehnoloogiad ise. Tavapärasematest ehetest on valminud sõrmuseid, kaelaehteid, preese ning prosse, kaelaehteid jms, kuid leidub ka ebatavalise kandmisviisi või käsitlusega ehteid – ehismaske, tunnelkõrvarõngad, pea- ja puusaehteid. Ehete kaunistamise tehnikatest on kasutatud emaili, granulatsiooni, punseldamist, graveerimist jpm. Tavapärase hõbeda kõrval on kasutust leidnud titaan, *mokume gane*, puit, luu, taimsed kiud. Rekonstruktsioonidest ja koopiatest võiks esile tuua lõputööd, kus on tehnoloogiliselt ja ajalooliselt uuritud ning valmistatud kuljustega noatuppesid, kärbissõlgi, erinevaid terariistu, sepisnaelu, uksehingesid jms. Sepistatud on tarbeesemeid alates jalgrattahoidjatest ja lõpetades raudrüüga. Üheks suurejooneliseks tööks on ka Vilma maja hoovil kasutuses

olnud malmisulatusahi. Puhtalt tehnoloogial põhinevatest töödest võiks esile tuua filigraani ja panustehnoloogia uurimised. Lõputööd näitlikustavad laial skaalal kõike, mida meil aastate jooksul on õpetatud.

Teekond jätkub

Meie edasisteks arenguplaanideks on õppe arendamine sessioonõppele sobivalt, kuid ilmselt ei ole ühtegi erialaga seotud töötajat, kes ei igatseks üliõpilasrohket päevaõpet, eriala ja üldse käsitöö populariseerumist nooremate ning gümnaasiumilõpetajate seas. See on õigupoolest kogu Eesti üldharidusmaastikul ja ühiskonnas põhjalikke muudatusi eeldav teema.

Oleks ideaalne, kui igapäevaelu muutuks meie õppijale erialase töö tegemist soodustavaks. Hobikorras ehte- ja sepatööd tehes on raske saavutada vilumust ja nii käeliselt kui ka vaimselt areneda. Meil on alati heameel näha oma lõpetajate hulgas entusiasmi erialale truuks jääda või senisest hobikäsitöölisest professionaaliks kasvada.

Tänan Ave Matsinit ja Tõnis Luike lisaküsimustele vastamise eest. Tänan Kärt Summatavetit, Kirsti Tuuma, Mikk Freibergi, Indrek Ikkoneni ja kõiki teisi varasemate eriala kujunemist ja algusaastaid puudutavate kõneluste eest, mis kindlasti on kujundanud teiega jagatud käsitlust ajaloost.

Eilve Manglus (s 1977) on Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia pärandtehnoloogia õppekava metallitöö eriala lektor ja erialajuht. Lõpetanud Tartu Kunstikooli (2000), Eesti Kunstiakadeemia ehtekunsti eriala BA (2005) ja MA (2014). Osalenud näitustel nii Eestis kui väljaspool. Õpetab ehtevalmistamist, kivilihvimist, on juhendanud seminari- ja lõputöid. Uurinud nii etnograafilisi ehteid kui ka fotograafia eritehnikaid. Kunstiloomingus tegeleb ehtekunsti ja fotograafia ning nende kooslusega, aga ka inimese, rändamise ning keskkonna ja selle mõtestamise temaatikaga.

Foto Kerttu Kruusla

Fifteen Years of Jewellery-making and Metalwork at the Viljandi Culture Academy

Abstract

The article provides an overview of the history, development, and activities of Metalwork as a speciality at the University of Tartu Viljandi Culture Academy from 2011 to 2026, based on my memories and experiences as speciality manager and lecturer. It discusses the background to establishing the specialty, the specific nature of the studies, the development of the learning environment, and the role of seminar papers and final theses in maintaining the academic and heritagetechnological identity of the field.

The Metalwork speciality was established in 2011 as the third curriculum of the Department of Native Crafts, alongside textile and construction, with the aim of preserving and reviving traditional metal art skills. The curriculum was initiated by the head of department Ave Matsin, jewellery artist PhD Kärt Summatavet, project manager Signe Susi and several recognised masters in the field of metalwork. The project was supported by the European Social Fund's Pärtel project.

The goal of the curriculum is to train specialists in jewellery and blacksmithing with broad technological preparation and research skills that support creative work. Studies begin the with acquisition of a broad technological foundation, during which all students are introduced to jewellery making, blacksmithing, sheet metal forming, repoussé, and metalwork fundamentals, after which they specialise in either jewellery or blacksmithing. In addition, general art subjects and researchsupport courses play an important role. The study process has been enriched by masterclasses, guest lecturers, company visits, and collaborations with other universities or disciplines. Over time, the speciality's format has shifted from regular study to block-mode study, yet the same principles are upheld despite tighter schedules.

The section describing the development of the work and learning environment provides an overview of the development of the metal workshops at the Viljandi Creative Incubator and the subsequent development of the Cultural Academy's Vilma study complex. Consistent and purposeful work, shared responsibility between students and instructors under the guidance of workshop masters has helped establish today's professional and welcoming study environment and foster an understanding of work culture.

The article reviews seminar papers and final theses that reflect students' interests, skill development, and contributions to documenting the history of Estonian metalwork. A total of 44 thirdyear seminar research papers have been completed, covering topics such as ethnography and archaeology, jewellery and blacksmithing techniques, contemporary history and

master studies, as well as sources of inspiration and teaching in metalwork. Students' practical skills give their research a special value as they understand the materials, techniques, and work processes from a craftsman's perspective and can analyse objects through both theory and practice.

Final theses have generally been creativepractical, but there have also been technological studies and experiments, reconstructions, and replicas. Across the first six cohorts, 41 theses have been defended. A significant part of each final thesis is the practical work, supported by a written component that describes the creative process and contextualises the work through history, theory, or technological descriptions. Often the final thesis is connected to or continues the topic of the seminar paper. The written parts of the final theses are available in the University of Tartu's digital archive ADA.

Most final thesis projects have been various types of jewellery and jewellery sets inspired by ancient and ethnographic jewellery, Estonian and broader Finno-Ugric mythology, folklore, as well as different technologies themselves. Among more conventional jewellery, rings, necklaces, brooches, and similar items have been produced, but there are also pieces with unusual forms or modes of wearing such as decorative masks, tunnel earrings, headpieces and hip adornments. Techniques used include enamelling, granulation, repoussé, engraving and more. In addition to the common use of silver, materials such as titanium, mokume-gane, wood, bone and plant fibres have also been used. Among reconstructions and replicas, notable works include technologically and historically researched and recreated knife sheaths with jingles, double-loop brooches, various blades, forged nails, door hinges and more. Students have forged utilitarian items from bicycle racks to suits of armour. One impressive work is a castiron furnace, which has also been used for iron casting in the courtyard of the Vilma building. Among purely technology-based works, research into filigree and punching techniques stands out. The final theses collectively provide a broad overview of everything that has been taught over the years.

The transition to fully session-based study has ensured the continuation of the speciality, but students' independent workload has increased. At the same time, interest in the specialty is rising again, and many graduates continue working professionally in metalwork. In the long term, there is hope to increase young people's interest in craft professions and strengthen the position of metalwork in Estonia's education landscape. The development of the Metalwork speciality has been the result of persistent work and dedication, despite setbacks and the complexities of teaching and learning the discipline. The speciality combines traditional craftsmanship with contemporary creative thinking and research-based approaches, nurturing new creators who preserve and advance the traditions of Estonian metal art.